

CSIHA Gábor
A honvéd ügyészség létrejötte és átalakulása
1946-1953.

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-2080-1513>

DOI: 10.31628/RTHXXII.2013.39-40-41-42N.206-212p

Az 1946-ban az addigi Magyar Királyságot köztársasággá nyilvánították, az államforma váltás együtt járt az államhatalmi szervek megnevezésének, estenként struktúrájának megváltoztatásával.¹

Ékes példája ennek, hogy a katonai büntető perrendtartás szabályozó 1912. évi törvény rendelkezései szerint funkcionáló honvéd koronaügyész feladatait a legfőbb államügyész vette át a katonai igazságszolgáltatásban. Jogkörét a honvédelmi miniszter által mellé delegált hivatásos, vagy nyugállományú hadbíró útján látta el.²

Az államszervezet átalakulását jelenítette meg a hadbíráskodás terén, hogy 1946-ban megszüntették a **Honvéd Legfelsőbb Törvényszéket**, amelynek hatáskörét a Kúrián hadbírói állománnyal szervezett, de civil elnöketű **Honvédbírósági Fellebbviteli Tanács** látta el.³

Emellett elsőfokú katonai büntetőhatóságként a honvéd kerületparancsnokságok székhelyén ismételtelen felállításra kerültek a honvédtörvényszékek. Mellettük, de nem nekik alárendelve a vádhatósági feladatokat 1946. július 15-ével felállított négy honvédügyészség látta el. Ezek közül a fővárosba települt, illetve a székesfehérvári 2. kerületparancsnokságtól a 4. pécsi kerületparancsnoksághoz diszlokált ügyészségek „alegységeinként” 3-3 ügyészségi kirendeltség is felállításra került.⁴

A hadbírói kar katonailag 1953-ig egységes irányítás, a honvédelmi miniszter felügyelete alatt állt. A hadbírói testület főnöke a minisztérium igazságügyi osztályát vezette, és gondoskodott a honvéd bíróságok és ügyészségek személyi feltételeiről, a katonai jogi szakvizsgáztatásról, valamint az elsőfokú és másodfokú büntetőhatóságok igazgatásáról.

Tekintve, hogy 1946-ban csak a **Magyar Honvédség** – amelynek szerves része volt a **Honvéd Határőrség**, annak határvasár és vasútbiztosító zászlóaljai – valamint a honvédtisztekkel szolgáló **Hivatásos Légoltalmi Szervezet** volt katonai rendbe szervezett állami fegyveres testület, így természetesen rendszeresítették a „honvéd” elnevezést a katonai igazságszolgáltatásban.

Ennek részei voltak, a honvéd ügyészségek vezetői által felügyelt honvéd büntetőintézetek, amelyek közül 3 – a budapesti, a székesfehérvári és a miskolci – a **Budapesti Honvédügyészséghez** tartozott, míg további egy-egy a vidéki honvéd ügyészségekhez.

1946-ban miniszterelnöki rendelettel szabályozták, hogy a határőrök által elkövetett bűncselekményekhez kapcsolódóan kizárólagos illetékességet állapított meg, amikor ennek elbírálására a **Budapesti Honvéd Törvényszéket** jelölte ki. Ekkor a vádat a **Budapesti Honvéd Ügyészség Határőrség**

Parancsnokság-i Kirendeltsége képviselte, amely azonban kivételesen jogosult volt más honvédtörvényszék előtt is vádat emelni.⁵

1947. év során egyszerűsödött a struktúra, a Budapestre telepített **Műszaki Vezetési Törzs Honvédugyészszégi Kirendeltségét** feloszlatták, az **1. és a 6. Hadosztály Kirendeltsége** pedig beolvadt a Pécsi Honvédugyészszégbe.

A Határórség Parancsnoksági Kirendeltség személyi illetékességét pedig kiterjesztették a frissen megszervezett Honvéd Kossuth Akadémia állományára is.

Az 1948. év két érdemi változást hozott. Egyrészt a miniszteriális felügyeleti jogkör a politikai államtitkár helyett a **Honvédség Felügyelője** személyén keresztül érvényesült.⁶ Ezen katonai igazgatási poszt mellé már 1947. év során a hadbírói karból ügyész került rendszeresítésre.⁷

Másrészt önálló ügyészi kirendeltség kezdte meg működését 1948. szeptember 1-jétől a **Honvéd Kossuth Akadémián a Budapesti Honvédugyészszég** alárendeltségében.

Mindemellett az 1948-as év mérföldkő a katonai büntető jogalkotás terén is, mert az 1948. évben külön törvény hatalmazta fel a honvédelmi minisztert arra, hogy 1949. XII. 31-ig további honvéd ügyészszégeket hozzon létre vagy oszlasson fel,⁸ illetve megalkotásra került az ezeddig utolsó – a jogtörténeti sorban a harmadikként számba vehető – önálló katonai büntető anyagi jogi kódex,⁹ továbbá a katonai igazságügyi szervezete átalakításáról szóló törvény.¹⁰

A katonai büntetőtörvénykönyv volt a második magyar törvény, amely a „**katonai ügyészt**” nevesítette.¹¹ A honvédugyész átnevezésének oka pedig az volt, hogy a katonai büntetőtörvénykönyv személyi hatálya a honvédségi állomány mellett kibővült a rendőrség – mint polgári rendbe a háború után újjászervezett - rendvédelmi testület hivatásos tagjaival. Velük szemben a vádhatósági feladatokat a belügyminisztérium állományából vezényelt bírói-ügyvédi vizsgálóval rendelkező rendőrtisztek, az úgynevezett „**rendőr-ügyészek**” látták el a társas bírászkodásban pedig rendőrállományú katonai ülnökök vettek részt.

1949. január elején előbb a szervezeti átalakulásról szóló törvény lépett életbe. Eszerint az eddigi honvédtörvényszékek elnevezése katonai törvényszékre, a honvédugyészszég nevei pedig katonai ügyészszégekre változtak. A katonai bírászkodás legmagasabb fórumává a **Katonai Főtörvényszék** vált, a katonai vádhatóság főnöke a **katonai főügyész** lett, aki mellé – és a katonai ügyészszégek vezetői mellé – a belügyminisztérium rendőrtiszt állományú helyetteseket küldött ki.

A hadbírói testület 1949. február 1-jétől közvetlenül a honvédelmi miniszter vezetése alá került, aki a hadbírói tisztikar főnökén keresztül intézkedett az elsőfokú és a másodfokú katonai büntetőhatóságok felé.¹²

1949. augusztus 1-jétől a minisztérium igazságügyi osztályának és ügyészi kirendeltségének szolgálati előljárójává az elhárító főcsoportfőnök vált.¹³

1949. szeptember 1-jén újabb strukturális átalakításra került sor, melynek keretében az utolsó három, még működő ügyészi kirendeltséget a **Budapesti Központi Katonai Ügyészség** néven összevonták a Fővárosi Katonai Ügyészséggel. Ezen szervezet kizárólagos illetékességgel járt el az akkor még a belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó Államvédelmi Hatóság állománya által elkövetett bűncselekmények nyomozásában.

1950. január 1-jén önálló, katonai rendbe szervezett fegyveres testületként kezdte meg működését a Honvéd Határőrség és a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóság összevonása után az Államvédelmi Hatóság.

Az 1950-ben törvényerejű rendeletben szabályozták, hogy az Államvédelmi Hatóság tagjaival szemben katonai büntetőeljárásnak van helye. Ennek kizárólagos lefolytatására a már említett Budapesti Központi Katonai Ügyészség, valamint a Budapesti Katonai Törvényszék került kijelölésre.¹⁴

A katonai ügyészi feladatokat az Államvédelmi Hatóság hivatásos állományából kirendelt bírói vizsgával rendelkező jogásztisztek látták el, úgynevezett „**államvédelmi ügyészként**”.¹⁵

Az 1950. év további büntetőeljárás személyi hatáskör-bővülést hozott, amikor a letartóztató intézetek állománya a katonai büntetőbírászkodás hatálya alá kerültek.¹⁶ E testület azonban nem vezényelt állományából katonai ügyészi feladatokra jogvégzett személyeket.

1950-ben a Honvédelmi Minisztérium Igazságügyi Osztálya ismét miniszter-közvetlenné vált.¹⁷

Az 1951. év további névváltozást hozott. A Magyar Honvédséget átkelesztették **Magyar Néphadsereggé**, az elsőfokú katonai bíróságok elnevezése pedig, székhelyük megjelölése mellett **hadbíróság** lett.

A katonai büntetőeljárás személyi hatásköre 1951-ben ismét bővült, mivel az Állami Tűzoltóság — mint egyenruházott rendvédelmi testület — tagjait hadbíráskodás alá vonták.¹⁸

Közben erőltetett ütemben folyt a hadsereg – főleg létszámbéli (200 000 fő feletti) – fejlesztése és felgyorsult az a kodifikációs folyamat, amely azt célozta, hogy az önálló katonai perrendtartást a polgári büntetőeljárás szabályok rendszerébe emeljék.

Végérvényesen hatályon kívül helyezték az 1912. évi XXXIII. tc. még alkalmazott rendelkezéseit. A büntető perrendtartás 1952. január 1. napjával léptette hatályba.¹⁹

E napon került felállításra másodfokú hadbírói fórumként a **Katonai Felsőbíróság**, amely 1955. év elejéig állt fenn,²⁰ amikor a bírósági

szervezetről szóló törvény állította keretek közt megkezdte működését a **Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Katonai Kollégiuma**.²¹

Az új perrendtartási szabályok hatályosulásával párhuzamosan a katonai ügyészségi szervezet is tovább fejlődött. Az év során felállításra került a 4 területi ügyési szerv mellett további 23 fegyvernemi, illetve magasabb egységi katonai ügyészség is, sokszor egy-egy fő ügyésszel, igazságügyi tisztviselővel, leíróval.²²

1952. március 1-jén a Honvédelmi Minisztériumban megalakították a miniszter közvetlen alárendeltségében az **Igazságügyi Csoportfőnökséget**, amelynek vezetője a katonai főügyész személye lett.²³ Az igazgatási szerv 5 osztályra tagozódott és a magyar katonai jogtörténelemben először fordult elő, hogy ítélkező hadbíráknak ügyész beosztás katona volt a szolgálati előjárója. A hadbírói testületet továbbra is egységes jogállású tisztikarként kezelték.

További különlegességként említhető, hogy a pénzügyminiszter alárendeltségébe tartozó — 1954-ig szervezetileg elkülönült — pénzügyőrség, valamint vámórság hivatásos és polgári állományát is katonai bíraskodás hatálya alá helyezték, ezzel elérte hatásköri csúcsát a büntetőjogi értelemben vett militarizáció.²⁴

1953. év első fele témánk szempontjából eseménymentesen zajlott le, majd július hónapban a Magyar Népköztársaság Ügyészségéről szóló törvényerejű rendelet elfogadása és a legfőbb ügyész megválasztása²⁵ után – amely az alkotmányról szóló törvény²⁶ – rendelkezéséhez képest 4 év késedelmet szenvedett, változások álltak be a katonai igazságszolgáltatás rendjében és igazgatásában.

A Honvédelmi Minisztérium ügyészségi felügyeleti osztálya megszűnt, az igazságügyi csoportfőnökség pedig 1954. évben átkerült az Igazságügyi Minisztériumba, ahol megalakult a **Katonai Főosztály**.²⁷

A Magyar Néphadsereg katonai ügyési szervei szervezetrányításilag kikerültek a honvédelmi miniszter hatásköréből, az irányítói jogköröket végső soron a legfőbb ügyész gyakorolta a katonai főügyész közreműködésével, aki annak egyik szervezetszerű helyettese lett, míg a **Katonai Főügyészség** a Legfőbb Ügyészség integrált részévé vált.

A hadbírói testület ezzel felbomlott. A közös múlt egyetlen látható jele a rendfokozat előtt fegyvernemi jelölésként használt hb. (hadbíró) rövidítés maradt.

Végezetül essék szó a vizsgált korszak hadbírói képzési rendszeréről is. A hadbírói vizsgabizottságot, már 1945-ben újra felállították, vezetője dr. SCHULTEISZ Emil hb.ezds. lett.²⁸

Hadbíróvá az a honvédtiszt, vagy tiszthelyettes volt kinevezhető, aki egységes bírói-ügyvédi vizsgát, és katonai jogi szakvizsgát tett. Hivatásos hadbíróvá csak kiképzett, hadbíró jelölti gyakorlatot teljesített olyan személy

válhatott, aki jogtudori oklevéllel rendelkezett. A jelölti gyakorlat polgári és katonai időszakból állt. A katonai idő legalább egy év volt, amelyet fele-fele részben honvéd ügyészségen, illetve honvéd törvényszéken kellett teljesíteni. Tartalékos hadbíróvá hat hónapi szolgálati idő után válhatott a jelölt.²⁹

A katonai jogi szakvizsga részleteit szabályozásáról a honvédelmi miniszter körrendelete szabályozta. Ez két részből állt:

- írásbeli rész: vádiratot, fellebbezést, és elsőfokú ítéletet kellett szerkesztenie a vizsgázónak;
- szóbeli rész: a vizsgázó 5 fős vizsgabizottság előtt adott számot tudásáról, amelynek elnöke a hadbírói tisztikar főnöke, tagjai két hadbíró, egy vezérkari tiszt, és egy hadbiztos voltak.

A jogi szakvizsga tárgykörei voltak:

- I. csoport: katonai büntető anyagi jog, katonai perrendtartás;
- II. csoport: nemzetközi jogi szabályzók, szolgálati szabályzat, katonai igazgatási szabályzatok, hadbírói szervezeti határozmányok;
- III. csoport: hadsereg szervezés, harcászati és anyagi szabályzat;
- IV. csoport: gazdasági ismeretek.³⁰

1949-ben a Katonai Főtörvényszék elnöke lett a vizsgabizottság vezetője.³¹

1950-ben a hadbírói szakvizsgát három részessé alakították át:

- I.: polgári, anyagi és eljárásjog, munkajog, gazdaságjog;
- II.: polgári és katonai büntető anyagi, valamint eljárásjog;
- III.: alkotmányjog, nemzetközi és hadijog, államigazgatási jog, szolgálati szabályzat ismeret, katonai igazságügyi ügyvitel, és statisztika, katonai gazdaság- és közgazdasági ismeretek.³²

Jegyzetek:

¹ 1946/I.tc.	¹⁷ MARKÓ op.cit. : 72.p.
² 1912/XXXIII.tc.	¹⁸ 1951/11. tvr.
³ 1946/III.tc.	¹⁹ 1951/III.tv. ; 1951/31.tvr.
⁴ 1740/1946.ME.r.	²⁰ III/1955.MT.r.
⁵ 6510/1946.ME.r.	²¹ 1954/II.tv.
⁶ MARKÓ: 48.p.	²² LÉVAI : 160.p.
⁷ 17 469/1946.HM.r.	²³ MARKÓ op.cit. : 95.p.
⁸ 1948/XLVI.tv.	²⁴ 1952/6. tvr.
⁹ 1948/LXII.tv.	²⁵ 1953/13.tvr.
¹⁰ 1948/LXIII.tv.	²⁶ 1949/XX.tv.
¹¹ Az első törvény az 1912/XXXIII.tc.	²⁷ MARKÓ op.cit. : 95.p.
44. §-a volt.	²⁸ 38 535/1945.ME.r.
¹² MARKÓ op.cit. : 56.p.	²⁹ 1770/1946.ME.r.
¹³ MARKÓ op.cit. : 66.p.	³⁰ 6300/1947.HM.r.
¹⁴ 1950/5.tvr.	³¹ 4472/1949.HM.kr.
¹⁵ 1401/1950.HM.kr. 3. §.	³² 277/1950.MT.r.
¹⁶ 1950/6.tvr.	

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:**MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK**

- LÉVAI — LÉVAI Tibor: *A szocialista ügyészi szervezet fejlődése a Magyar Népköztársaságban 1953-1978.* Budapest, 1978, Legfőbb Ügyészség. 300 p. HU-ISBN 963 08 0622 0.
- MARKÓ — MARKÓ György: *A honvédelmi Minisztérium szervezete 1945-1956.* Budapest, 2011, Argumentum Kiadó. 240 p. HU-ISBN 978 963 70 9748 5.

JOGSZABÁLYOK

- 1912/XXXIII.tc. — 1912/XXXIII.tc. a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról.
Országos Törvénytár, XLVI.évf. (1912) 11.sz.
- 1946/I.tc. — 1946/I.tc. Magyarország államformájáról.
Országos Törvénytár, LXXX.évf. (1946) 1.sz.
- 1946/III.tc. — 1946/III.tc. a Kúrián honvédbírósági fellebbviteli tanács szervezéséről és az ezzel kapcsolatos rendelkezésekről.
Országos Törvénytár, LXXX.évf. (1946) 2.sz.
- 1948/XLVI.tv. — 1948/XLVI.tv. a honvédelmi miniszternek honvéd ügyészségek felállítása és megszüntetése tekintetében adott felhatalmazásról.
Országos Törvénytár, LXXXII.évf. (1948) 33.sz.
- 1948/LXII.tv. — 1948/LXII.tv. a katonai büntetőtörvénykönyvről.
Országos Törvénytár, LXXXII.évf. (1948) 49.sz.
- 1948/LXIII.tv. — 1948/LXIII.tv. a katonai igazságügyi szervezet, valamint a katonai büntető bíraskodásban a fellebbvitel módosításáról.
Országos Törvénytár, LXXXII.évf. (1948) 50.sz.
- 1949/XX.tv. — 1949/XX.tv. a Magyar Népköztársaság Alkotmánya.
- 1951/III.tv. — 1951/III.tv. a büntető perrendtartásról.
- 1954/II.tv. — 1954/II.tv. a Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről.
- 1950/5.tvr. — 1950/5.tvr. az Államvédelmi Hatóság szervezésével kapcsolatos egyes katonai igazságügyi kérdésekről
- 1950/6.tvr. — 1950/6.tvr. a letartóztatóintézeti alkalmazottaknak katonai büntető jogszabályok hatálya alá helyezéséről

- 1951/11. tvr — 1951/11. tvr. az állami tűzoltóság tagjainak a katonai büntető jogszabályok hatálya alá helyezéséről.
- 1951/31.tvr. — 1951/31.tvr. az 1951. évi III. törvénybe iktatott büntető perrendtartás hatálybaléptetéséről, végrehajtásáról és a katonai büntető eljárásban való alkalmazásáról.
- 1952/6. tvr. — 1952/6. tvr. a katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény kiegészítéséről.
- 1953/13.tvr. — 1953/13.tvr. a Magyar Népköztársaság ügyészségéről.
- 1740/1946.ME.r. — 1740/1946.ME.r. honvéd ügyészségek felállításáról.
- 1770/1946.ME.r. — 1770/1946.ME.r. rendelet kibocsátása a hadbírák képesítése tárgyában.
- 6510/1946.ME.r. — 6510/1946.ME.r. a honvéd törvényszékekről.
- 17 469/1946.HM.r. — 17 469/1946.HM.r. a honvédség felügyelőségében katonai ügyészi beosztás rendszeresítéséről.
- 6300/1947.HM.r. — 6300/1947.HM.r. a katonai jogi szakvizsgáról.
- 4472/1949.HM.kr. — 4472/1949.HM.kr. a katonai jogi szakvizsga elnökéről.
- 1401/1950.HM.kr. — 1401/1950.HM.kr. az államvédelmi ügyészekről.
- 277/1950.MT.r. — 277/1950.MT.r. a bírói és államügyészi, valamint hadbírói képesítésről.
- 3/1955.MT.r. — 3/1955.MT.r. a katonai bíróságok szervezetéről.